

ЎЗБЕКИСТОНДА ХМИ ИШТИРОКИДА АМАЛГА ОШИРИЛГАН ЭНЕРГИЯ САМАРАДОРЛИК ЛОЙИХАЛАРИ

Гулхаё Наркулова

*Ўзбекистон Республикаси Банк ва молия академияси
Лойиҳа бошқаруви мутахассислиги магистранти*

Кириш

Ўзбекистонда барқарор ривожланиш ва “яшил иқтисодиёт”га ўтиш жараёнида энергия самарадорлигини ошириш устувор йўналиш ҳисобланади. Бу жараёнда Халқаро молия институтлари (ХМИ) – Жаҳон банки, Осиё тараққиёт банки (ОТБ), Европа тикланиш ва тараққиёт банки (ЕТТБ), Ислом тараққиёт банки (ИТБ) ва бошқаларнинг иштирокини алоҳида қайд этиш мумкин. Улар томонидан амалга оширилган лойиҳалар мамлакат энергетикасидаги ислохотларга ҳам иқтисодий, ҳам ижтимоий жиҳатдан катта ҳисса қўшди.

Методология

Мақолада ХМИ иштирокидаги лойиҳалар таҳлили, уларнинг маблағ ҳажми, амалга ошириш механизми ва натижалари ўрганилди. Манбалар сифатида Жаҳон банки, ОТБ, ЕТТБ ва ИТБнинг расмий ҳисоботлари ҳамда Ўзбекистон Энергетика вазирлигининг маълумотларидан фойдаланилди.

Натижалар

Жаҳон банки: “Энергия самарадорлигини ошириш дастури” (2018–2023), қиймати – 144 млн АҚШ доллари.

ОТБ: “Энергетика секторини модернизация қилиш” (2019–2024), қиймати – 300 млн АҚШ доллари.

ЕТТБ: “Яшил кредит линиялари” (2020–2023), қиймати – 120 млн евро.

ИТБ: “Энергия самарадорлиги дастури” (2019–2025), қиймати – 75 млн АҚШ доллари.

Муҳокама

Ўтказилган таҳлиллар шуни кўрсатадики, Ўзбекистонда ХМИ иштирокида амалга оширилган энергия самарадорлик лойиҳалари иқтисодий, ижтимоий ва экологик самарадорлик жиҳатидан юқори натижаларни бермоқда. Жаҳон банки, ОТБ, ЕТТБ ва ИТБ каби институтлар молиялаштирган дастурлар мамлакатнинг энергетика тизимидаги ислохотларни тезлаштиришга ва барқарор ривожланиш мақсадларига яқинлаштиришга хизмат қилмоқда.

Бироқ, лойиҳаларнинг самарадорлиги ва барқарорлигига таъсир этувчи бир қатор омиллар мавжуд. Улар қуйидагича изоҳланади:

1. Иқтисодий жиҳатдан – ХМИ маблағлари ҳисобидан амалга оширилган лойиҳалар ишлаб чиқариш харажатларини камайтириш, энергия истеъмолини

оптималлаштириш ва янги иш ўринлари яратиш имконини берди. Масалан, ЕТТБнинг “Яшил кредит линиялари” дастури хусусий секторда рақобатбардошликни оширди. Бироқ, халқаро молия ресурсларининг катта қисми кредит кўринишида бўлганлиги сабабли, давлат қарз юки ортиши хавфи мавжуд.

2. Ижтимоий жиҳатдан – ХМИ иштирокидаги лойиҳалар аҳолининг энергия ресурсларига кириш имкониятини яхшилади. Масалан, ОТБ молиялаштирган энергетика секторини модернизация қилиш лойиҳаси бир миллиондан зиёд аҳолини барқарор электр таъминоти билан таъминлади. Шу билан бирга, ижтимоий тенглик муаммолари ҳам мавжуд: айрим ҳудудларда энергия тежайдиган технологиялар кенг жорий этилмаган.

3. Экологик жиҳатдан – лойиҳалар СО₂ чиқиндиларини қисқартириш, қайта тикланувчи энергия манбаларини жорий этиш ва атроф-муҳит муҳофазасини кучайтиришга ёрдам берди. Бу ўзгаришлар Ўзбекистоннинг Париж келишуви доирасидаги мажбуриятларини бажаришда муҳим аҳамиятга эга. Бироқ, экологик самарадорлик натижалари кўпинча узоқ муддатда кўринади, бу эса тезкор иқтисодий манфаатга интиладиган сармоядорлар учун мотивацияни пасайтиради.

4. Институционал ва ташкилий жиҳатдан – ХМИ маблағлари ҳисобидан амалга ошириладиган лойиҳалар кўп ҳолларда бюрократик жараёнлар билан кечиктирилади. Маҳаллий ижрочи ташкилотлар малакаси ва институционал салоҳиятининг етарли эмаслиги самарадорликка салбий таъсир кўрсатмоқда. Шу боис, кадрлар тайёрлаш ва маҳаллий тажрибани кучайтириш долзарб масала ҳисобланади.

5. Халқаро тажриба билан таққослаш – Қозоғистонда ЕТТБ иштирокида амалга оширилган энергия самарадорлик лойиҳалари транспорт ва уй-жой-коммунал хизматлар соҳасида кенг қамровли натижалар берди. Германияда эса давлат ва хусусий сектор ҳамкорлигидаги “яшил облигациялар” орқали энергетик тизимда катта ўзгаришлар амалга оширилди. Ўзбекистонда бу тажрибалардан самарали фойдаланиш имкониятлари мавжуд, аммо қонунчилик базаси ва институционал механизмларни янада такомиллаштириш талаб қилинади.

Шундай қилиб, Ўзбекистонда ХМИ иштирокида амалга оширилган энергия самарадорлик лойиҳалари қатор ижобий натижаларга эришган бўлса-да, уларнинг тўлиқ потенциалини рўёбга чиқариш учун молиялаштириш механизмларини диверсификация қилиш, давлат-хусусий шерикликни ривожлантириш ва маҳаллий ижрочи ташкилотларнинг малакасини ошириш зарур.

Хулоса

Ўзбекистонда ХМИ иштирокида амалга оширилган энергия самарадорлик лойиҳалари мамлакатнинг барқарор ривожланиш йўлида муҳим ўрин тутади. Келгусида:

1. Давлат-хусусий шериклик асосида ХМИ маблағларини маҳаллий сармоялар билан уйғунлаштириш;
2. Солиқ ва молиявий имтиёзлар орқали хусусий инвесторларни жалб қилиш;
3. Қонунчилик базасини халқаро стандартларга мослаштириш зарур.

График 1. ХМИ бўйича маблағ тақсимооти

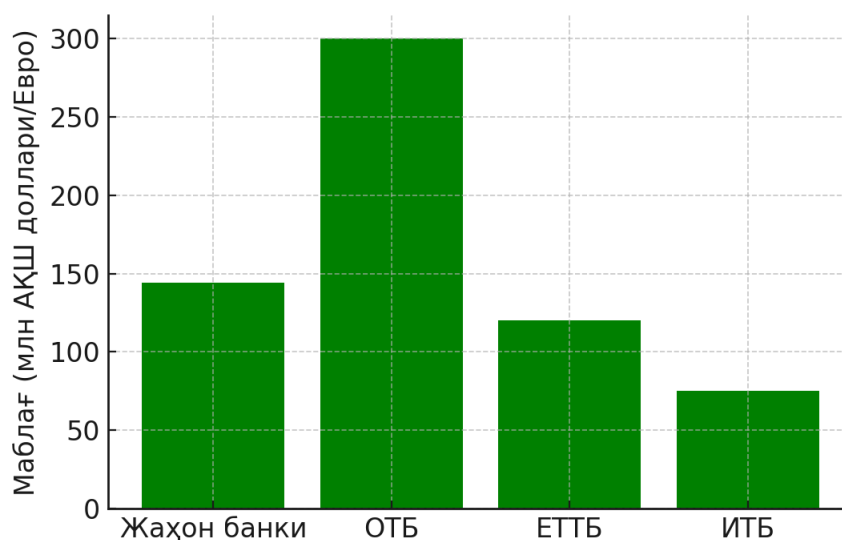

График 2. Энергия самарадорлиги кўрсаткичи динамикаси (2018–2024)

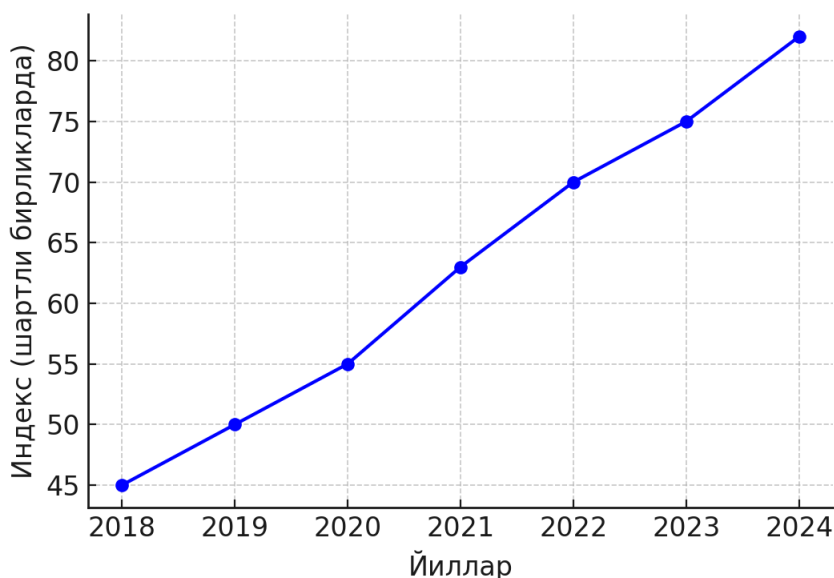

График 3. Лойиҳаларнинг соҳалар бўйича тақсимооти

